

Opiskelijaliike kertomuksena

MATTI HYVÄRINEN

ABSTRACT
Student Movements as
Narrative

The concept of social movements is as such a narrative concept and a metaphor-in-time. The cause, the development of the hero, the quest, the plot and the peripeteia, the decisive turn of the story, guide our conception of the development of social movements as well. Sharing the narrative of a movement means a kind of 'membership' in this movement. It is maintained, then, that social movements have a need to monopolize the narrative told about themselves. This was especially obvious in the Finnish student movement of the 1970s. Traces of this monopoly can still be seen in the 'confessional' literature of the 1980s and in the autobiographical interviews conducted by the writer in the late 1980s and in the first months of 1990. It is argued that comparing the 'official' stories of movement organizations with the 'private' autobiographical stories will help to understand both the movement and the ways of remembering it.

Yhteiskunnallinen liike on jo käsitteenä vahvasti narratiivinen. Puolue voi korostaa tai olla korostamatta menneisyyttään, äärimuodossaan se 'on olemassa' edellisistä vaaleista seuraaviin. Vaikka havaitsemmekin puolueen ajassa, ja vaikka tästä yrite-täänkin muistuttaa vaalitentissä, ei *juoni* hallitse kä-sitystämme puolueesta. Emme odota puolueen koh-talon ratkaisevaa käännettä, peripeteiaa. Kaikissa näissä merkityksissä yhteiskunnallinen liike 'on olemassa' nimenomaan kertomuksena, narratiivi-na.¹ Kysytään vaikka sitä, milloin vihreä liike muuttuu/i puolueeksi. Niin Michelsin kuin Ramm-

stedtinkin (1978) esitykset liikkeistä voidaan lukea eräänlaisina tragedian versioina: alussa on suuri ja ylväs asia, on sankarin kehittyminen todelliseksi sankariksi, on lopulta onnen väistämätön kääntyminen ja sankarin/sankaruuden kuolema.

Mutta onko tällä itsestään selvältä tuntuvalta toteamuksella muuta arvoa kuin se, että vanha ja tuttu keskustelu on siirretty kirjallisuustieteen käsit-teille? Eihän ole uutta keskustella vaikkapa siitä, pitääkö puolueesta kirjoittaa historiaa kertomuksen muodossa vai ei. Nominalistiselta kannalta puheta-van muutos on tietysti kaikkea muuta kuin triviaali siirtymä, koska uudet metaforat ja rinnastukset alkavat myös jäsentää ajattelua. Lähtökohtana oleva teesi on muutoinkin vahvempi. Kyse ei ole vain siitä, että yhteiskunnalliset liikkeet *voidaan* kuvata kertomuksina, vaan siitä että niiden *on* itse *esitet-tä-vä* itsensä narratiiveina. Ja aivan kuten suuret poliit-tiset johtajat, kansakuntien rakentajat ja sankarit

¹ Narratiiveista puhuessani lähtökohtanani ovat Paul Ricoeurin työt ja ne ydinkäsitteet, joilla hän niitä luonnehtii (Ricoeur 1980; 1984; 1985). Englannin kielessä *story* on varattu yleensä merkityksen tarina, tapahtumakulku, kun taas *narrative* ja *narrativity* viittaavat laajemmin esityksen ajallisuuteen. Ricoeur nimenomaan korostaa ajallisuuteen liittyvää ei-kronologista elementtiä, jonka mm. strukturalistit ovat hänen mukaansa tyystin sivuuttaneet ja eivät siten ole ymmärtäneet juonen konfiguroivaa merkitystä. Kertomuksen ajallisuuden ja tapahtumakulun krono-logisuuden eron hahmottamiseksi voi halutessaan purkaa vaikka-pa Faulknerin *Äänen ja vimman* kertomuksen kronologiseksi tarinaksi siitä, "mitä (kirjan mukaan) oikeastaan tapahtui".

Aarne Kinnunen (1989) ei siirrä tätä erottelua suomenkielen, vaan hänen käsitteensä 'kertomus' kattaa sekä *storyn* että narratiivin alueen.

pyrkivät monin keinoin hallitsemaan ja muotoilemaan itsestään luotua kertomusta (Hyvärinen 1990b), pyrkivät liikkeetkin hallitsemaan kertomusta itsestään. Liikkeille yhteisen kertomuksen luominen on osa kollektiivisuuden luomista, »meidän» konstruointia.

Erityistä yhteiskunnallisen liikkeen kohdalla on käsitteen oma metaforiikka, joka sitoo käsitteen liikkeeseen ajassa ja tilassa. Tarvitaan aivan erityinen aikakäsitys, ennen kuin voi tulkita oman ja oman ryhmänsä toiminnan yhteiskunnalliseksi liikkeeksi. Ei siis ole mitenkään yllättävää, että yhteiskunnallisen liikkeen käsitteen alkuperä sijoitetaan samaan Ranskan vallankumouksen ja sen jälkiselvittelyjen aikaan (Tilly 1988, 1—2; Rammstedt 1978, 33—40) jolloin aika itsekin alettiin ymmärtää nopeammin ja nopeammin eteenpäin virtaavana. Jos tuon ajan poliittista sanastoa yleensäkin luonnehtivat Reinhard Koselleckin (1979) nimeämät »liikekäsitteet» (sosialismi, liberalismi jne.), on yhteiskunnallinen liike tällainen *Bewegungsbegriff* toiseen potenssiin.²

Tietenkin jokainen toimija — niin yksittäinen ihminen kuin organisaatiokin — tarvitsee ja esittää jonkin tarinan olemassaolostaan. Kertomuksen puuttuminen tai sen hajoaminen viittaa samalla mielen pirstoutumiseen Faulknerin *Äänen ja Vimmän* tapaan. (Carr 1986; Bruner 1987; Burgos 1988). Mutta kuten Pierre Bourdieu (1987) on huomauttanut, valtio pitää muutokin monin tavoin (henkilötunnus, oikeudellinen vastuu, nimi, ansioluettelo) huolta yksilön jatkuvuudesta ajassa, ikäänkuin se jatkuvasti kirjoittaisi yksilön virallista kertomusta. Instituutioiden toiminta voi nojata moniin legaalisiin taloudellisiin rakenteen tukiin. Liikkeiden organisaatiot ovat toki tällaisia jatkuvuuden välinei-

² Kiinnostavaa onkin, miten "uudet yhteiskunnalliset liikkeet" sopivat tai sopeutuvat tähän liikkeen aika-metaforaan. Jos Koselleckin esittelemät liikekäsitteet, kuten yleisimmät ismit, menettävät merkitystään ja jos tulevaisuutta ei "postmodernissa" maailmassa nähdä lainkaan lineaarisena jatkuvuutena, tulee liikkeiden suhde tähän alkuperäiseen aikametaforaan kiinnostavaksi. *Mistä ja mihin* uudet liikkeet ovat liikkumassa? Liike tilametaforana (johon Klaus Sondermann on kiinnittänyt huomioni) näyttää sopivan niille entistä vähemmän: paikasta toiseen ruoduissa etenevät perinteisen vasemmiston ja työväenliikkeen marssit ovat vain korostaneet ajallisen siirtymän lineaarisuutta. Tässä mielessä vappumarssi voidaan hyvin ymmärtää jokavuotisena perille pääsemisen rituaalina, kuten Seppo Lappi on asian ilmaissut. Ihanneyhteiskunnan etsiminen toisesta paikasta (Englanti 1800-luvun alussa, Yhdysvallat vuosisadan vaihteessa, Neuvostoliitto, Kiina, Kuuba tai Albania myöhemmin) sitoo sekin liikkeen tilassa ajallisen edistyksen kehikkoon. Ajatus kollektiivisesta liikkeellä olosta pelkkänä 'paikkalaan' olon vastakohtana ei tunnu riittävältä vastaukselta.

tä, mutta niidenkin jäsenyys on vapaaehtoista eivätkä organisaatiot tunnetusti kata koko liikkeen piiriä. Ideologia puolestaan on aivan liian kattava ja yhdenmukainen totaliteetti, jotta liikkeeseen osallistuvien voitaisiin olettaa jakavan sen. Sen sijaan voidaan hyvin olettaa, että liikkeen kertomus itsestään on ratkaiseva liikkeeseen kuulumisen side ja rutiinin syntymisen kehikko (vrt. Giddens 1984).

1. 'Proletaarinen käänne'

Tutkimushankeeni otsikko on ollut »Opiskelijaliike ja poliittisen kulttuurin muutos». Muutoksen kiinnekohtana on »proletaarisiksi käänteeksi» nimetty kohta opiskelijaliikkeiden historiassa 1960-luvun lopussa (Hirsch & Roth 1981). 'Proletaarinen käänne' on sekin narratiivinen ilmaus, eli täysin käsittämätön ilman kertomuksen alkua ja käänteen jälkeistä jatkoa. Kerrotaan, että aluksi oli oikeampi, antiautoritaarinen, vapauttava opiskelijaliike. Sitten tragediassa seuraa käänne, kuuluu keskikohta eli liikkeen bolshevisointi tai puoluepolitisointi. Tässä kertomuksen versiossa loppu ei välttämättä ole enää kiinnostava, koska seuraa vain puuttuminen eli ikävää puoluettaistelua, ikävää dogmatismia, ikävää 70-lukua. (von Bonsdorf 1986.)

Kokonaan toisessa kertomuksen versiossa — siinä, josta olen nyt kiinnostunut — tämä 'proletaarinen käänne' ei esitäkään keskikohtaa, onnen muuttamista, vaan alkua. Huomioni kiinnittyy siihen omituiseen asiaan, että Suomessa juuri tämä proletaarisen käänteen kokenut liike vasta varsinaisesti kasvaakin omassa ikäluokassaan todellisen ikäpoliviihkeen asemaan. Mitä oikein on tapahtunut? Kertomuksessa esiintyy samoja henkilöitä ja samoja vaiheita kuin muuallakin Euroopassa, mutta käännteet saavat eri merkityksen. Juoni on toinen.

Otsikon osaa 'poliittinen kulttuuri' olen käyttänyt varsin viitteellisesti³. Joachim Raschke (1985) on esittänyt, että historian eri kausia (esiteollinen, teollinen, jälkiteollinen) vastaa kulloinkin erilainen liiketyyppi ja eri liiketyyppejä puolestaan erilainen poliittinen kulttuuri näissä liikkeissä. Tässä Raschken metakertomuksessa proletaarinen käänne saa

³ Poliittinen kulttuuri voitaisiin käsittää nominalistisesti "itsestään selvän" kautta. Esimerkiksi järjestöjen perustaminen, valtaaminen ja taistelu niiden välillä näyttäytyy tällaisena itsestään selvänä "poliittikkana" suomalaisessa opiskelijaliikkeessä 1968-1977. "Itsestään selvän" käsite muistuttaa perelmannilaisen retoriikan *locuksen* käsitettä, joka on yleensä käännetty englannissa termillä "commonplace". Tämä on se argumentaation lähtökohtana oleva alue, josta ei tarvitse kiistellä tai neuvotella. (Perelman ym. 1971, 83-85).

selvän ajallisen tulkinnan: se on käänne taaksepäin, eikä siksi voine olla kovin elinkelpoinen. Suomessa tämä käänne tuotti kuitenkin harvinaisen kestävän rakenteen. Tämä käänne, sen voima, sen kestävyys ja nykyelämä ovat ongelmani.

Vaikka siis proletaarinen käänne ei sellaisenaan tee suomalaista opiskelijaliikettä mitenkään poikkeukselliseksi, liittyvät monet suomalaisen opiskelijaliikkeen erityispiirteet juuri sen voimaan ja toteutumisen tapaan. Erojen yhteisenä taustana on Suomen periferisyys ja juuri se kansallinen eristäytyneisyys, josta 1960-luvun radikalismi yritti ponnistaa irti. Karikatyyrin omaisesti voidaan esittää seuraavat suomalaisen opiskelijaliikkeen erityispiirteet:

1. Aktivismiin painopiste sijoittui ajallisesti 1970-luvun alkuun eikä niinkään 1960-luvulle;
2. Vallitsi voimakas (puolue)organisointineisuuden korostus, järjestövimma spontanismin ja löyhien rakenteiden sijasta;
3. Luja organisointineisuuden valtiollisten puolueiden opiskelijajärjestöihin niiden kritiikin sijasta. Vuodesta 1973 lähtien nämä järjestöt saattoivat saada huomattavaa valtionapua ja siten itsenäistyä opiskelijakannatukselta;
3. Varsin perinteistä kominterniläistä linjaa edustanut Sosialistinen Opiskelijaliitto (SOL) ja taistolaisuus 1970-luvun leimallisena ydinvirtauksena uusvasemmistolaisuuden, maolaisuuden tai terrorismin sijasta;
4. Poliittisen kulttuurin yleinen muodollistuminen ja perinteellisyys luovan kekseliäisyyden tai spektakulaaristen toimintamuotojen asemasta;
5. Yleinen valtiokeskeisyys eli erityisesti presidentti Urho Kekkosen »virallisen» ulkopoliittikan liturginen tukeminen ja valtion koulutus- ja tiedepoliittikan retoriikan omaksuminen.
6. Tämän, jo 1970-luvun alkuvuosina hahmotuneen rakenteen kestävyys 1970-luvun jälkipuoliskolle saakka nopeiden suhdannevaihteiden tai jatkuvan muutoksen asemasta. Siten esimerkiksi nais- ja ympäristöliike nousivat vahvasti esiin vasta vuosikymmenen lopulla.

Tekemäni haastattelut illustroivat monin eri tavoin tätä poliittisen kulttuurin erikoisuutta. Miespuolinen yhteiskuntatieteilijä kertoo 1970-luvun alkupuolen toiminnastaan:

»... ryhmään ei voinut hakea jäseneksi, sinne kutsuttiin ja kelpuutettiin tai ei kelpuutettu. Kyllä jäseniä riitti, vaikka ei pyrkiäkään voinut, kuultiin vain joltain ihmiseltä. Muistaakseni siinä oli pari ihmistä, jotka raakattiin. Siinä oli siis oikein tällaista hurskasta vaihetta jossain vaiheessa et jonkun kohdalla oli liika kaljanjuonti synnä et sitä ei kelpuutettu ... et se oli muuten hyvä, mut sekoili kaljan kanssa (...) Kyl me kaikki kaljaa juotiin mut kai me omasta mielestämme juotiin niin vähän.»

»No sit esimerkiksi kun ryhmän kokouksesta oli pois niin oli ikään kuin seuraavassa kokouksessa velvollinen selvittämään, miksi oli edellisestä pois. Ja tätä yritettiin jopa noudattaa tätä sääntöä alkupuoleen. P.P. tästä sai haukut silmilleen, mut yhdessä me oltiin nää keksitty. Eli me oltiin TYMR:in [Tampereen yliopiston marxilaiset ryhmät] ensimmäinen ryhmä, mitään esikuvaa ei ollut. Helsingissä me oltiin käyty hakemassa vähän mallia.» (...)

»Luulen, et se on ollut 74 tienoolla. Huippuesimerkki, jonka mä muistan ulkoo, koska mä kiinnitin siihen niin paljon huomiota: samalle päivälle oli merkitty mulle seittemän kokousta joista sitten viiteen pääsin, koska osa oli päällekkäin. Niistä viidestä mä olin kolmen puheenjohtajana. Ja vedin sen puheen kussakin läpi. Ja sitten mentiin (...) Ylioppilastalolle tai Tillikkaan ja käsiteltiin samat asiat uudestaan epävirallisesti, osittain samalla kokoonpanolla. Tää oli sitä päivän kulkua pahimmillaan. Ja sitten jossain vaiheessa mä kattelin et ei helkkari, tää ei vetele, mä en rupee politiikoks.»

Katkelmien ei ole tarkoitus osoittaa, että bolshevisointi olisi ollut ristiriidatonta tai mutkatonta puuhaa. Kuvatus jäsenvalikoinnin järjestön johto aikanaan sitten »tuomitsi», kunhan ensin pääsi siitä perille. Olisi myös ennen aikaista rajata tapahtuneen käänteeseen seuraukset vain Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) tai taistolaisuuden piiriin. Vuonna 1975 alkaa Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan (TAMY) hallitusohjelma seuraavasti:

»Neuvostoliiton ja muiden sosialistisen yhteisön maiden sekä kaikkien maailman rauhanvoimien taistelun tuloksena on saavutettu käänteentekeviä muutoksia jännityksen lientymisen (...) NATO:n taantumukselliset piirit yrittävät (...) Kiinan johdon politiikka on suuntautunut (...) Maassamme on kuitenkin yhä vihamielisiä voimia, jotka jatkavat ja jopa voimistavat pyrkimyksiään ...» (TAMY 1975).

Teksti tietysti kertoo ainakin sen, keitä ohjelmankirjoitus kiinnosti eniten. Joka tapauksessa sociali-

demokraatit ja keskustalaiset allekirjoittivat ohjelman. Puhetapa ja perusjäsenyykset hyväksytiin yhteisen toiminnan esityksiksi.

2. Tarinan monopolisointi

Jos siis lähemme ajatuksesta, että yhteiskunnallinen liike on jo metaforiikaltaan narratiivinen käsite, saamme hyvin pian tutkittavaksemme monia, hyvin eritasoisia kertomuksia. Omassa työssäni olen nähnyt ainakin seuraavat kertomusryhmät tärkeiksi: 1) liikkeen viralliset kertomukset, jotka on luettavissa ohjelmallisista asiakirjoista ja keskeisistä julkaisuista, 2) liikkeeseen osallistuneiden jälkikäteen tapahtumista esittäneet kertomukset. Oma aineistoni koostuu 36 omaelämäkerrallisesta haastattelusta, joissa entisiä aktivisteja on pyydetty kertoman asioista niin kuin he halusivat tehdä omassa poliittisessa elämäkerrassaan. Tähän tulevat lisäksi erilaiset julkaistut, tunnustukselliset kertomukset, 3) liikkeen kriitikoiden, vastustajien ja toimittajien 1970-luvulla ja jälkikäteen esittämät kertomukset, ja tietysti myös 4) aidosti historian tutkimukselliset, aikalaislähteisiin perustuvat kertomukset. Näen kiinnostavaksi kysyä, miten nämä eri kertomusryhmät suhtautuvat toisiinsa, ja erityisesti, mikä on kahden ensimmäisen kertomusryhmän keskinäinen suhde.

Olen todennut nyt kolme asiaa: liike on narratiivinen käsite, kertomuksella on liikkeelle aivan erityinen merkitys ja joskus 1969—71 välillä tapahtuu proletarinen käänne. Jukka Kanerva (1986) on varsin oivaltavasti tulkinnut yhtä näistä aineksista syntyneitä kertomuksellista spekaakkelia, SOL:n Taisteluhjelmaa. Poimin Kanervalta esiin vain yhden pohdinnan, kertojan äänen: »Tekstin kokonaisuuden kannalta sankaruus päättyy vähän toisin. Kertova äänihän on jo perillä, kypsässä sankarudessa, josta käsin se kirjoittaa tekstin. Kertomuksessa ei esiinny yhtään kertaa epärointiä, tiedon tai informaation puutetta, epäselvyyttä valittavasta strategiasta ja taktiikasta, tietämättömyyttä vihollisesta ja liittolaisista. Kertomusta eteenpäin kuljettava subjekti on jo voittanut riviopiskelijan vaikeudet ja asettuu nyt kaikkietävinä kertojana (...) opiskelijaliikkeen matkalleen»(mt.,32—33, kurs. MH). Ja vielä varmennukseksi: »Erityisen lopullisesti kertoja hylkää sisäisen epävarmuuden, eli potentiaalisuuden kertojassa itsessään» (mt.,41).

Kanervan päättelyä voidaan jatkaa ja kysyä: Mistä tuo ääni on tullut? Mitä tuolla äänellä puhuminen oikein tarkoittaa? Vain muutama vuosi mies ja ääni -kamppanjan alusta mieskin on menettänyt

yksityisen äänensä, jäljellä on vain aivan erityinen sankarin ääni. Tästä äänen monopolisoinnista voidaan puhua ainakin neljässä eri merkityksessä:

Kuten Kanerva osoittaa, tarina jättää varsin vähän puhevaltaa opiskelijoille, saati sitten mahdollisille kilpailevien ryhmien tarinoille. Toisaalta tämä äänen kohoaminen/laskeminen sankarin jo-valmiiksi, yhdeksi ääneksi ajankohtaistaa uudessa muodossa vanhan kysymyksen siitä, kuka saa puhua ja kuka saa esittää liikkeen tarinan. Äänen heroisuus rakentaa liikkeen sisäistä hierarkiaa, jossa alaspäin tultaessa hyväksyty kertominen uhkaa muuttua yhä puhtaammin toistamiseksi. Mutta sankariksi kohoaminen vie kirjoittajilta itseltäänkin — kuten järjestön muiltakin jäseniltä — oikeuden omaan henkilökohtaiseen puheeseen. Oma tarina ja oma ääni täytyy tukahduttaa, jotta sankarin ääni voisi kuulua jokaisesta suusta. 'Tukahduttaminen' ei tässä viittaa hallinnolliseen nujertamiseen tai propagandalle alistumiseen, vaan pikemminkin rakastumisen kaltaiseen symbioosiin, jossa sulaututaan ihannoituun objektiin ja luovutaan samalla osittain omasta erillisyydestä. Lopulta tämä äänen ruumiiton sankarillisuus viittaa samalla sen sukupuolistumiseen, eli sankarilla on, jälleen puhujasta riippumatta, miehen ääni.⁴

Äänen monopolisoitumisen seuralaisena on sitkeä pyrkimys pakollistaa puhuminen.⁵ Marxismileninismien opintopiirejä voi tässä mielessä pitää naisliikkeen tiedostamisryhmien käännteisinä vastineina. Samalla lailla pienessä ja turvallisen valvotussa ryhmässä harjoiteltiin yhdellä äänellä puhumista. Opintopiirien tärkeimpänä funktiona — suuren teoreettisen oppimisen sijaan — saatoikin olla ritualistinen kukin vuorollaan -puhuminen sinänsä, jolla uutta puhetapaa vakiinnutettiin. Ihannejäsenen kuvaan kuului alun alkaen kaikkialla puhuminen: »Erityinen huomio on kiinnitettävä jokaisen jäsenen henkilökohtaisen agitaatiotyön kehittämiseen. Siitä on tehtävä jäsenistön vallankumouksellisen työn päätehtävä». (SOL 1972,127, lihavoitu poistettu).

Olen siis esittänyt mahdollisuuden, että *tarina liikkeestä* voidaan ymmärtää liikkeen *rajana*, joka tämän johdosta tulee potentiaalisten kontrollipyrkimysten ja tukahduttamisen kohteeksi. Tätä kautta

⁴ Kypsä sankari tarkastelee 'opiskelijoiden' perspektiivien ja tehtävien kasvua pienestä suureen, paikallisesta maailmanlaajuiseen, erityisestä yleiseen ja abstraktiin. Adriana Cavarero (1989, 247) ilmausta käyttäkseni ohjelma ensin sivuuttaa naiset erityisyyksineen ei-miehinä, mutta haluaa kutsua heidät lopulta mukaan maailmanlaajuisen taisteluun abstrakteina ei-naisina.

⁵ Jukka Kanerva on kiinnittänyt huomioni tähän erikoiseen puhumisen ja vaikenemisen tilaan.

tulee myös uudella tavalla ymmärrettäväksi vanha Rammstedtin ajatus, jonka mukaan ollakseen liike on myös ymmärrettävä itsensä liikkeeksi (Rammstedt 1978, 128). Mikään ulkoinen tunnusmerkistö ei näin voisi määrittää liikettä, mikäli yhdistävä tarina puuttuu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita käsitteen sitomista yksioikoiseen kertomukseen (klassinen romaani), 'suureen kertomukseen' (Lyotard 1985) tai vastaavaan 'perinteiseen', kronologiseen kertomuksellisuuteen. Paul Ricoeurin (1984) tapaan voimme olettaa löytävämme narratiivisen muodon vielä narratiivisuuden ohjelmallisten hylkääjienkin töissä.

3. Lopussa oli...synkkä ja syksyinen yö?

Yleinen toteamus liikkeen käsitteen narratiivisuudesta on saanut seurakseen epäilyksen liikkeiden pyrkimyksestä monopolisoida tarinansa. Tutkittavana olevassa tapauksessa monopolisointiponnistukset ovat olleet erityisen selvät. Nyt aion kääntää katseen tarinan loppuun. Miten nyt — 1980-luvulta alkaen — esitettävät jälkiarvioinnit tukevat esitettyä tulkintaa ja mitä liikkeen tulkitseminen kertomukseksi avaa näistä kommentaista? Tarkastelen tässä kirjaani *Alussa oli liike*, Leif Salménin kirjaa *Talvinen yksinpuhelu* ja elokuvasta *Lenin-setä asuu Venäjällä* käytyä keskustelua. Kysymys siis kuuluu, kertovatko nämä uudet jäljet jotain vanhasta tilanteesta, ja voidaanko niitä tarkastella mielekkäästi samasta näkökulmasta.

Alussa oli liike viittaa nimestään alkaen Suurten Kertomusten perinteeseen, mutta tekee sen yhtä kaikki itsetiedottomasti. Jos nyt olemme todenneet, että yhteiskunnallinen liike on Rammstedtille *tragedia*, asettaa Hyvärinen (1985, 10—11) ongelmakseen tragediaalta pelastumisen. Vastaukseksi saadaan kertomuksen uusi versio, jossa alussa oli liike, mutta lopussa monia liikkeitä (mt., 317).

Työn kriittisyys suhteessa tarinan monopolisointiin näyttää selvältä. Liikkeen tarinan esittäminen sinänsä, suhteessa väitettyyn monopolisointiin, voidaan nähdä poliittisena tekona. Ajatus monista liikkeistä näyttää lopullisesti hajottavan yhden tarinan monopolin. Mutta palatkaamme kysymykseen kirjan äänestä ja alkuperäisestä tarinasta, alkuperäisestä ongelmasta. Kysymyshän kuuluu: käykö aina niin, että liike institutionalisoituu ja jähmettyy pois. Tämä voidaan muotoilla entisen aktivistin hämmennyksenä: »Mikäs tässä meni vikaan, kun into loppui kesken». Ongelma sijaitseekin hieman toisaalla, kuten kriitikot ovat huomauttaneet (ks. Palonen 1988, 97—112), eli *jatsumisen kaipuussa*. Kirjassa kysellään, miksi liike ei voisi olla kertomus, jossa

sankarin koettelemukset jatkuvat loputtomiin, ilman ratkaisevaa käännettä huonompaan. Joudumme miettimään, mistä tämä jatkumisen tarve on peräisin. Jatsumisen ongelma on liikkeen ongelma, sankarin selviämisen ongelma. Kuka meille siis alkaa puhua ja mistä?

Voidaan päätellä, että Hyvärinen esittää kysymykset edelleenkin liikkeen tarinan sisältä ja että huolena on sankarin heittäytyminen. Tältä kannalta kirjan tarjoama vastaus on omalaatuinen: sankarin pirstominen ja liikkeiden moneus. Olemme näköjään kulkeneet matkan tarinan monopolisoinnista tarinan absolutisointiin. Kirjan kuluessa ääni on muuttanut sävytyksiään ja on halukas nielemään tarinaan uusia haaroja, mutta aivan ilmeisesti kertoakseen nekin suuressa elämän kokonaisuuden täyttävässä Liikkeiden Tarinassa.

Käykin siis ilmi, että liikkeen kritiikiksi ja jo ulkopuoliseksi tarkasteluksi oletettu työ lähteekin liikkeen tarinan sisältä ja jää tavallaan tämän saman tarinan vangiksi. Muuttuuko tämä kuva, kun otamme tarkasteltavaksi liikkeeseen jo varhaisessa vaiheessa kriittisemmin suhtautuneen Leif Salménin? (Salmén 1987).

Kirjoittaja korostaa olevansa kuusikymmenlukuinen: »...kuusikymmenluku synnytti minut, syytti minut ...(se oli) valtava monistuskone, joka sylki suustaan uusia röyhkeyksiä» (mt., 109). Björn Wahlroosin kanssa hän teki vallankumousta Teiniliitossa ja liittyi sitten Skp:hen. Mutta poliittisen desillusion hän kertoo kokeneensa »jo vuosina 1974—1975, ehkä aikaisemminkin» (91). Puolueesta eroaminen sen sijaan »lykkääntyi» toukokuuhun 1986. Miksi tämä viive? Lojaalisuudesta, vastaa Salmén, »ei lojaalisuudesta ihmisiä kohtaan, ei edes lojaalisuudesta puoluetta kohtaan. Se oli lojaaliutta aikaa, ajanhenkeä, aikakautta kohtaan. En halunnut osallistua siihen joukkopakoon, joka oli yksinkertaisin ulospääsytie yksityistyneen kahdeksankymmenluvun alussa. En halunnut luikkia tieheni muiden rottien kanssa. Halusin olla yksinäinen rotta — ja mieluiten yksi viimeisistä» (92). Mutta toisaalta »olin monessa suhteessa ei-kommunisti jo varhain seitsenkymmenluvulla, ainakin puhtaasti ideologisissa kysymyksissä» (92). Tällainen tilanne johti pitkittyessään kuitenkin yli kymmenen vuoden jakautuneeseen elämään. Miten se oli siedettävissä? »En voi vedota muuhun kuin vaihtoehdon putteeseen» (93).

Salmén on siten ilman muuta suhtautunut taistolaisuuteen edellistä kirjoittajaa kriittisemmin 1970-luvulla. Ideologia, politiikka, tai suhde Neuvostoliittoon, karelianismiin ja moniin muihin ilmiöihin

ei häntä miellyttänyt. Tietenkin puolueen jäsenyys, muodollinenkin, on side. Mutta katsokaamme tarkemmin kertomuksen ominaisuuksia. Kenestä puhutaan, kun sanotaan: »Kuusikymmenluku synnytti minut»? Kun tämä toteamus esitetään 20 vuotta myöhemmin, vedotaan vahvasti subjektin identiteettiin säilyvyyteen ajassa, tyyliin »niin, se olin juuri minä, sama joka tässä puhun, synnyin silloin ja vuosikymmen oli henkinen isäni ja äitini».

Philippe Lejeune (1989, 53–69) on taitavasti eritellyt tällaista omaelämäkerrallista puhetta ja siinä käytettäviä figuureja. Kun sekä kirjoittaja, tekstissä puhuva ääni että sankari esiintyvät tekstissä nimellä »minä», saadaan aikaan hämääviä yhdistelmiä, joista äärimmästä muotoa edustaa lause: »Synnyin vuonna 1949». Ääni siis väittää olevansa sama kuin se joka *syntyi* tuona hetkenä. Voimme tietysti olla varmoja, että tästä identiteettiä uhoavasta lauseesta huolimatta puhuva ääni ei syntynyt lainkaan mainittuna aikana. Salménin ilmaus on erilainen ja hän käyttää figuuria tietoisesti figurina: 1960-luku »synnytti» hänet (siis: puhuvan äänen). Silti jää kysymään, eikö Leif Salménin nimeä ja henkilötunnusta käyttävä sankari ole sittemmin syntynyt uudestaan, tai oikeastaan, eikö kirjassa puhuva ääni ole syntynyt uudelleen sitten 60-luvun ja taistolaisuudesta luopumisen? Kertojan identiteetti ratkautui siis 1960-luvulla? Tämä olisi realistinen tulkinta. Tarkkaan ottaen ääni vetoaa puhtaaseen alkuperäänsä: 80-luvun ikävän konsensuksen ja 70-luvun ikävän taistolaisuuden takaa hämöttää oikea identiteetin alkukoti, radikaali ja raikas 60-luku. Aivan kuten edelliselläkin kirjoittajalla, Salménilläkin »alussa oli liike», hyvä aika, josta lähtien kaikki on turmeltunut.

Salménin kaksijakoisuuden kausi kiteyttää ongelman. Mikä hänet lopulta piti Skp:ssä? Psykologisoitujen voisi kaivaa esiin monet viitteet »hyviin» vähemmistöläisiin ystäviin. Tässä ajaututaan tietysti kehäpäätelmiin. Tärkeämpää on pohtia, miten kirjoittajan tarina suhteutuu liikkeen tarinaan. Kaikesta kriittisyydestään huolimatta Salmén hyväksyi yli kymmenen vuoden ajan liikkeen monopolin kertoa itse tarinansa vaikenemalla ja jäämällä joukkoon. Tämä tapahtuu, kuten hän sanoo, »lojaalisuudesta ajan henkeä kohtaan»(92). Lukija joutuu ymmälleen: mikä on se aika, jonka hengestä puhutaan? Tuntuu siltä, että hän vakuuttaisi pikemminkin olevansa lojaali kuusikymmenluvun hengelle. Myöhemmin tämä lojaalisuus itse asiassa ilmenee vastustuksensa: »En halunnut osallistua siihen joukkopakoon, joka oli yksinkertaisin ulospääsytie yksistytyneen kahdeksankymmenluvun alussa».

Toisaalta asia ei selity niinkään, että nähtäisiin Salmén aina vastustamassa ajan henkeä. Hän on hyvin leimallinen kuusikymmenlukulainen ja samastuu yhä nostalgisesti tuon ajan henkeen. 1970-luvun alussa hän on taistolaisena vallankumousnuorena edelleen hyvin ajanmukainen. Tästä eteenpäin hän näyttää vuoroon ajan hengen mukaisesti etäännyvän, vuoroon korostavan ei-ajanmukaista haluaan olla »viimeinen rotta» joka on lähdössä. Tämä horjuvuus voidaan parhaiten ymmärtää siitä näkökulmasta, että kaikesta omaperäisyydestään huolimatta Salmén sijoittaa itsensä liikkeen tarinaan ja arvioi omaa tekemistään nimenomaan liikkeen tarinan kriteereillä. 'Joukkopako', 'rotat hukkuvasta laivasta', 'yksinkertaisin ulospääsytie'- kaikissa näissä avainilmaisuissa korostuu liikefunktionalismi⁶, eli oman toiminnan jäsentäminen liikkeen käsittein.

Leninismin vetovoimaisuus perustuu osaltaan sen varottavien ja esikuvallisten tarinoiden vyöryyn. Tuskin montakaan näistä tarinoista toistettiin 1970-luvulla niin intoutuneesti kuin tarinaa sivistyneistön horjuvuudesta 'vaikeina päivinä' ja sitä sankaruuden kruunua, joka koituu tästä karaistuksesta selvinneille. Tämä tarina on erittäin taitava, koska yksilöiden ratkaisut menettävät arvokkuutensa ja redusoiduvat epäpoliittisiksi, (epä)moraalisiksi ratkaisuisiksi (»yksinkertaisin ulospääsytie»), samalla kun arvokkuus sitoutuu Salménin kuvaamaan »pahanlaatuisen skitsofrenian» hyväksymiseen muodossa tai toisessa. Arvokkuutta on liikkeen tarinamonopolin hyväksyminen. »Meidän» ja »heidän» vastakkaisuus vallitsee, jos kohta kirjoittaja onkin tympääntynyt »meihin». Kirjoittaminen ja avoin puhe olisi palvelus »heille». Lopullisen eron tekeminen tapahtuu paluuna ihannoituun 60-lukukertomukseen.

Salménin tapauksessa liike kertomuksena -tarkastelukulma antoi siis uuden tulkinnan tilanteesta, joka kirjoittajalle itselleenkin näyttäytyi arvoitukseksi. Samalla voimme väittää tämän tarkastelun perusteella, että kirjoittaja ei kuulunut liikkeen mitenkään muodollisesti, vaan nimenomaan sisällöllisesti, asettamalla itsensä — kapinallisena - liikkeen kertomuksen sisään ja hyväksymällä sen kertomusmonopolin.

Kun siirrymme puhumaan *Lenin setä*-elokuvasta, pääsemme lähemmäs puhemonopolin rikkomisen ja äänemurroksen teemoja: »tunnustamista», »katumista» ja »tilitystä».⁷ Elokuvassa kymmenkunta en-

⁶ Käsitteestä voim kiittää Kari Palosta.

⁷ Näihin termeihin liittyy paljon kyseenalaista ja kiinnostavaa.

tistä taistolaisen nuorisoliikkeen johtajaa kertoo tarinaansa. Jokainen haastattelu on tehty ikäänkuin kunkin puhujan omassa maisemassa: baareissa, ravintoloissa, lumessa tarpomassa, kulkuvälineissä. Tyyli on totinen eli puhutaan vakavasti vakavista asioista. Esitystapa on konservatiivinen — näytetään vain mitä ihmiset puhuvat, miten asiat ovat — eikä miltään kohdalta tunnu itsetietoiselta oman kertomistapansa tai välittämänsä kertomuksen suhteen.

Kari Paakkunainen (1988) onkin epäillyt, että elokuva olisi hautaamassa politiikkaa. Todellakin: haastatellut eivät puhu strategioista, yhtä vähän he kertovat nyt kiinnostavasta poliittisesta toiminnasta. Yksikään tie ei näytä johtaneen uuteen, aktiiviseen politiikkaan. Elokuvaa näyttää puhuvan vain yksilönä selviämisestä tai yksilöksi kasvamisesta. Tämä voidaan tulkita epäpoliittiseksi 'tilitykseksi' tai subjektiiviseksi tunteiluksi.

Katsottaessa elokuvaa liikkeen tarinamonopolin näkökulmasta arviointi tietysti muuttuu. Omat tarinat — olivat ne historiallisesti kuinka 'harhaisia' tahansa — kiistävät yhden tarinan auktoriteetin ja voivat tässä mielessä toimia *johonkin* rajaan asti provokaatioina. Nämä julkistukset kiistävät olettamuksen »meidän» ja »heidän» rintamien välisestä taistelusta ja leirien omista julkisuuksista. Puhujia ei lainkaan peljästytä ajatus paeta rottana hukkuvasta laivasta. Elokuvan voi nähdä kannanottona siitä, ettei tällaista rintamajakoa enää nähdä todelliseksi.

Elokuvan poliittinen polttopiste näyttää siis olevan tarinan monopoli vs. jokaisen osallistujan oikeus omaan tarinaansa. Näin ajatellen elokuva olisi syvästi humaani puheenvuoro 'ihmisen' puolesta poliittisia 'koneistoja' vastaan. Tekijät korostavatkin tätä tulkintaa haastatteluissaan: »Elokuvan ihmiset ovat ystäviämme, ja haluamme antaa myös heille tilaisuuden puhua» (Tirkkonen 1988, 23).

Haastatteluitten perusteella näyttää siltä, että "katumista" käytetään lähinnä silloin, kun puhutaan toisten esiintymisestä. En ole tavannut ketään, joka suostuisi kertomaan katuvansa osallistumisestaan liikkeeseen, vaikka opiskelijujen venymistä tai jotain erityistä tapahtumaa on voitu katuakin. "Tunnustamiseen" liittyy siihenkin vahva kielteinen leima. Se sopii uskonnollisuuteen, 'petturit' tunnustavat tietojaan valtiolliselle poliisille tai stalinismin uhrit tunnustavat absurdeja rikoksia säilyttääkseen näytelmän kunnian. 'Tunnustamiseen' tiiviisti liittyvä pejoratiivisuus on rakennettu suojaamaan juuri liikkeen monopolia tarinaansa. Liikkeestä lähtenyt on kunniallinen, jos hän ei sittenkään puhu mitään. - Yhdysvalloissa tätä retoriikkaa on käyttänyt mm. Sohny Sayresin kumppaneineen (1984) toimittama *The 60s Without Apology*. "Here the 1960s are presented not only without apology, but without explanation or understanding" (Piccone 1988, 19, alaviite 11).

Silti on paikallaan kysyä, halutaanko elokuvassa esittää tietty uusi tarina 1970-luvusta ja taistolaisuudesta, vai annetaanko siinä vain »ennen vaimenneiden» äänien puhua?

Kanerva Cederström — toinen elokuvan tekijöistä — määrittää rajoja Helsingin Sanomien haastattelussaan (2. 4. 1988): »Tutkijat selvittäkööt, miten Skp omistui ahmaisemaan 1970-luvun radikaalit liikkeet sisäänsä». Toteamus on kiinnostava, koska se määrittää proletaarisen käänteen subjektin ja objektin. Skp *ahmaisee* ja radikaalit liikkeet *tulevat syödyiksi*. Elokuvassa toistuvat kuvat Skp:n taistolaisiivien (»stalinistien») johtajista ja Skp:n vanhoista kokouksista osoittavat pahan lähteen — »He viettelivät meidät». Elokuvan lopussa toinen tekijöistä, Riikka Tanner, vielä toistaa tämän tarinan ennen radikaaleista liikkeistä, jotka puolueen vaikutuksessa jäähmettyivät.

Kiinnostavaa on myös tarkastella elokuvan rajauksia. Edellä saimme tietää, että henkilöt ovatkin tekijöiden ystäviä, Helsingissä liikkeen toimistoissa paljon aikaa viettäneitä ihmisiä. »Hekin saavat nyt puhua»... mutta eivätkö juuri nämä ihmiset ole olleet eniten äänessä ennenkin? Tämä moite on sikäli kohteeton, että edellä on juuri vakuutettu jokaisen puhujan menettäneen oman, henkilökohtaisen äänensä sankaräänelle. Mutta moite on kohteellinen siinä, että haastattelut on koottu suppeasta ja aivan erityisestä piiristä. Elokuvaa ei näytä ainuttakaan tarinaa, jossa puhuja jäisi taistolaisen liikkeen sisälle. (Haluttiinko näin »rehellisiä» puheenvuoroja?) Elokuvaa ei esittele ainuttakaan henkilöä, jolle taistolaisuus olisi ollut kenties omituinen mutta sinänsä lähinnä hauska vaihe elämässä (jollaisia haastateltavia minun ei ole ollut lainkaan vaikea löytää). Elokuvan rajaus toimii myös yksittäisten tarinoiden tasolla. Taistolaiseksi kasvaminen on selvästikin sivuseikka, tarinan marginaalikysymys. Taistolaisuus on ikään kuin tila, johon ajaututaan, jota ei valita. Puhujat kasvavat kohti subjektiuttaan vasta irtaantumisen kautta. Liike tönii toisia raa'astikin, mutta kaikki tämä toimii itsenäistymisen ponttime-
na. Mitä ihmiset tekevät saavuttamallaan liikkumattilalla, painuu sekin jo marginaalin puolelle.

Näine rajauksineen elokuva toimiikin epäpoliittisesti pestessään toimijat irti omasta historiastaan. Elokuvaa esittää joukon yksilöitä taistelussa mahtavaa stalinistista koneistoa vastaan, mutta kieltäytyy vakavasti pohtimasta puhuvan sivistyneistöpolven ja -ryhmän omaa toimintaa.⁸ Elokuvaa kiistää

⁸ Puhun tässä hieman yksinkertaista elokuvan kokonaisuudesta ja tekijöiden siitä esittämistä tulkinnoista. Ainakin yhdessä

ensin liikkeen tarinamonopolin, mutta alkaa sitten turhia monimutkaistamatta kertoa *meidän* tarinaa. Sekin haluaa kertoa *totuuden meistä*, ikään kuin *me* olisi olemassa.

Helsingin Sanomien haastattelu kertoo: »Hän (Cederström) valittaa sitä, että vuosikymmenen puolessa välissä ilo katosi ja auktoriteettien vastustaminen muuttui niiden tottelemiseksi.» Peripeteia, sankarin onnen kääntyminen voidaan siis ajallisesti paikantaa vuosikymmenen puoliväliin. Siitä eteenpäin näemme vain kaikenkattavan huononemisen, joka lopulta auttaa haastateltavat nousemaan kapiinaan ja irtaantumaan huonontuneen liikeseiskan syleilystä. Mutta mihin tarkalleen liittyy ilon ja ankeuden vastakohtaisuus? Liittykö se samaan kuin »puolueen vaikutus»; »auktoriteettien kumoamisen» vaihtuminen »auktoriteettien palvontaan»? Cederströmin tapa puhua käänteestä on nimittäin hämmästyttävän samanlainen kuin von Bonsdorffilla. »Subjektit palaavat historialliseen rooliinsa, pyytävät ohjausta, odottavat oikeita vastauksia eivätkä vastaa enää itse» (Bonsdorf 1986, 307). Täysin samansisältöinen käänne näyttää siis tapahtuneen kahteen eri kertaan kahden eri kertomuksen perusteella.

Onkin aihetta palata liikkeen viralliseen kertomukseen. Kanerva (1986, 53—54) on nostanut SOL:n Taisteluoohjelmasta (vuodelta 1973) esiin opiskelijaliikkeen ja opiskelijaseiskan valmiin toissijaisuuden: »Mytologisessa työväenluokan ihailussaan se [ohjelman ääni — MH] määrittelee itsensä toisen luokan sankariksi, vailla luovaa saati johtavaa panosta kapitalismin vastaisessa taistelussa». Tämä itsevalitun toissijaisuuden julistaminen tapahtui samaan aikaan, jolloin Cederströmin ja Tannerin mukaan vallitsi vielä ilo, jolloin »taistolaisilla oli parhaat bileet». Toissijaisuuden määrittely johti äärimmillään vuoden 1975 säännöissä siihen, että SOL — Komsomolia mukailleen — julisti olevansa »Suomen Kommunistisen Puolueen apulainen ja reservi». Kovin vähän itsenäistä roolia haluttiin myös koulun metaforalla: »Liitto on marxismi-leninismiin, demokraattisen sentralismin, proletarisen internationalismin ja vallankumouksellisen toiminnan koulu» (SOL 1976, 3).

Olisi houkuttelevaa ajatella niin, että toissijaisuuden teema ikään kuin tarttuu SOL:oon suhteiden lisääntyessä Skp:n taistolaisiippen (1970 jälkeen) ja Komsomoliin (1971) jälkeen. Mutta juuri tältä kannalta SOL:n Periaateohjelma vuodelta 1971 on

varsin arvoituksellinen ja paradoksaalinen asiakirja. Tämä ohjelma ei tunne — vuosi hallinnonuudistusliikkeen jälkeen — lainkaan opiskelijaliikkeen käsitettä. Opiskelijoiden ja tutkimuksen palvelussuhde taisteleviin luokkiin nähden esitetään paljon Taisteluohjelmaa karummin. »SOL:n tehtävänä on osallistua maamme työväenliikkeen taisteluun...» (SOL 1976, 34). Ohjelma on kiinnostunut mahtavammista asioista, kuten työväenluokan historiallisesta tehtävästä, imperialismista, kansallisesta vapautusliikkeestä ja tiestä sosialismiin. Ilon aikakauden ohjelma päättyy lupaavasti sanoihin: »Vallankumous ei tapahdu itsestään. Sen toteuttamiseksi vaaditaan tietoista toimintaa. Suuret taistelut odottavat meitä» (mt.,55).

On siis vaikea havaita dramaattista katkosta SOL:n ohjelmissa vuosien 1971 ja 1975 välillä. Kaikissa niissä on lähtökohtana opiskelijoiden ja opiskelijaliikkeen toiminnan perimmäinen toissijaisuus. Oma vähäpätöisyys on siis kirjoitettu sisään jo silloin, kun edellisen kertomuksen mukaan vallitsi auktoriteettien kaatamisen ja ilon aika. Päinvastoin on kiistatonta, että Taisteluohjelma käsittelee opiskelijoiden toimintaa paljon eriytyneemmin ja kiinnostuneemmin kuin sitä ajallisesti edeltävä periaateohjelma. Kuva näyttääkin äkkiä siltä, että mitä kauemmaksi 'ilon' vuosiin palaamme, sitä vapautuneemmin SOL ilmaisee vapaaehtoisen toissijaisuutensa.⁹

Yksi tapa tulkita ristiriitaa on lähteä siitä, että kaikki nämä ohjelmat käsittelevät samaa oman (opiskelijan/sivistyneistön) mitättömyyden ja kaikkivoipaisuuden ongelmaa (Hyvärinen 1990c). Kaikkien lähtökohtana on opiskelijan, erityisesti yksittäisen opiskelijan, perimmäinen mitättömyys

⁹ Vuosina 1970-71 tämän voi nähdä myös julkisena erilinjaisuutena. Keväällä 1970 kirjoittaa Timo Linsiö, perinteinen Skp:n taistolaisiippen kannattaja, lähinnä irvailvan artikkelin opiskelijaliikkeen "lakoista", joita ei juurikaan oltu onnistuttu "politiisimaan". (Linsiö 1970). Sama suurten asioiden preferenssi näkyy ei-taistolaisen Pertti Hynysen (1970, 213-214) tuon ajan arvioissa: "...olennaista on se, että vaikka hallinnonuudistus aiheuttaisikin sekasortoisia tilanteita, niin tuskin näistä sattumalta tapahtuvista tilanteista todellinen liikehdistä alkaa, mikäli selkeitä vastauksia ei ole muualla muotoiltu (...mikäläi) edes opiskelijajärjestyksen etujoukko ei ole selkeästi määritellyt kantaansa koko järjestelmän muuttamisen keinoin ja tehnyt myös poliittisia johtopäätöksiä". - Juhani Ruotsalo, yksi SOL:n kehityksen avainhenkilöistä, piti haastattelussaan kevään 1970 hallinnonuudistuskokkoja oman poliittisen osallistumisensa huippupuhetkenä. Vasta näiden lakkojen jälkeen, kesällä 1970, päätti laajahko yliopistoradikaalien joukko liittyä Akateemiseen Sosialistiseen. Tästä helsinkiläisten 'marxilaisten' ja 'leninistien' liitosta vasta alkaa uudentyyppinen SOL:n kehitys. Skp:hen Juhani Ruotsalo kuului jo ennen lakkoja ja SOL:iin liittymistä.

haastattelussa, jossa puhuja esiintyy nimettömänä, puhutaan kyllä suoraan omastakin toiminnasta.

ja tätä vastaava suurempiin ja mahtavampiin objekteihin sulautumisen tarve. Aivan kuten Kanerva sanoo, »ääni on jo perillä», eli ohjelmien kirjoittajien perspektiivi on vallankumouksellisen liikkeen sankarin itsetietoinen, maailmanhistoriallisesti kaikkivoipa perspektiivi. Äänen kaikkivoipaisuus kertoo, että samastuksen kohteena oleva poliittinen aktori, »me», onkin itse asiassa kirjoitettu poliittisen draaman ytimeen.

Tästä perspektiivistä Skp ei siis »ahmaise» mitään, vaan opiskelijat kirjoittavat itse itsensä sisään Skp:n traditionalistien puhemaailmaan ajatellen siten sulautuvansa maailmanvallankumouksen suurimpiin subjekteihin. »Iloa» jatkuu niin kauan kuin symbioosiakin, mutta tehtävien ja roolien väistämättömän eriytyminen osoittaa lopulta sen toissijaisen paikan, joka itse oli aikaisemmin kirjoitettu kaikkien ohjelmiin. Turhautumisten lähteenä olisi siten vaikeus löytää poliittisesti kohtuullista tasapainoa voimattomuuden ja kaikkivoipaisuuden ajatusten välissä.

4. Tarinoita liikkeestä

Tässä artikkelissa hahmottelemani näkökulma 'yhteiskunnallinen liike kertomuksena' sisältää kolme siirtoa. Ensiksi olen väittänyt, että itse liikkeen käsite on vahvasti narratiivinen ja että tästä ratkaisevasta siteestä nousee erityisiä tarpeita monopolisoida liikkeen tarina. Toiseksi olen halunnut osoittaa, että hahmoteltu näkökulma tarjoaa mahdollisuuden tarkastella sekä liikkeen aikaisia ('virallisia') että jälkikäteen luotuja ('henkilökohtaisia') kertomuksia saman käsitteistön varassa. Kolmanneksi olen yrittänyt osoittaa, että näin syntyvä jännite on hedelmällinen perusta uusille kysymyksille ja tulkinnoille.

Tietenkin litteroidut haastattelut poikkeavat luonteeltaan ja tuotantoprosessiltaan itsekirjoitetuista kertomuksista. Haastattelu on varta vasten luotu tilanne, joka synnyttää omat tapansa reagoida ja luoda suhdetta haastattelijaan. Tätä eroa 'luonnollisen' ja 'konstruoidun' tilanteen välillä ei voi kuitenkaan korostaa kovin pitkälle ajautumatta kertomuksen romanttiseen ontologisointiin. Eri tilanteissa 1970-luvusta kerrotut tarinat poikkeavat väistämättä toisistaan. On silti perusteetonta olettaa, että jokin erityinen versio olisi 'tosi' tai että tämä tosi versio voitaisiin jäljittää syvähaastatteluiden tai jatkuvan seurannan avulla. Tässä tapauksessa ei välttämättä ole haitaksi, että tutkija on itse aikalainen. Voidaan ajatella, että kertomukset lähenevät näin juuri niitä versioita, joita muutoinkin kerrotaan toisille 70-

lukulaisille. Kokemukseni mukaan ei toisaalta pidä lainkaan paikkaansa, että kaikilla ihmisillä olisi samalla tavalla olemassa valmis kertomus itsestään.

Tärkein ero materiaalien välillä onkin kenties siinä, että kirjoitettu teksti on valmisteltu itse, pitemmän ajan kuluessa ja yleensä huolellisemmin. Haastattelut eivät juurikaan ole taideteoksen kaltaisia omaperäisiä luomuksia. »Panin erikoisesti merkille, että kun Sartre selvitti suullisesti elämänsä, hän puhui kuten kuka tahansa muikin», huomauttaa Philippe Lejeune (1989, 132), joka toisaalla on pitänyt Sartren *Les Mots* (Sanat) -teosta likipitään ainoana omaelämäkerran muodon uudistajana tällä vuosisadalla. Subjektiviisen luomispanoksen rajoitumista on pidettävä hättänä, koska saman tien voidaan epäillä haastattelujen olevan kirjoitettuja omaelämäkertoja epäpoliittisempia.

Haastattelujen tietty etu tällaisessa tutkimuksessa on toisaalta ilmeinen. Poliittiset elämäkerrat rajoituvat yleensä kertomaan »tärkeistä» ihmisistä ja »tärkeistä» tapahtumista ja vahvistavat siten vallitsevia valta- ja auktoriteettisuhteita (Shapiro 1988, 84—85). Haastattelut antavat mahdollisuuden tutkia hyvin eri tavoilla liikkeeseen kiinnittyneitä toimijoita ja toiseksi, käytämäni haastatteluteknikka jätti haastateltavien omaksi tehtäväksi määrittellä tärkeät tapahtumat ja teemat liikkeessä (ks. Hyvärinen 1990, 12—15). Yhden kertomuksen ja yhden tulkinnan sijaan on olemassa ainakin mahdollisuus esittää toisistaan jyrkästikin poikkeavia kertomuksia.

Hankkeen yhtenä lähtökohtana on ollut yritys tarkastella toimijuutta ja toimijoita samassa tutkimuksessa kuolleen puhemaailman kanssa. 'Toimijuuden' kaivaminen on merkinnyt sen selvittämistä, miten tutkittu sivistyneistöpolvi ja miten näkemässään tilanteessa itse omilla teoillaan loi omaa historiaansa. Lyhyesti sanoen yksikään taistolaisuuden läpi käyneistä haastateltavistani ei ole korostanut Skp:n vähemmistön tai yleensä vanhojen kommunistien vaikutusta oman kehitykseensä sen ratkaisevissa vaiheissa. Varhaisimmat henkilökohtaiset kontaktit olivat syntyneet yleensä vasta vuosina 1970—71, ja varhaisimmisakin tapauksissa vasta vuonna 1969. Kertomuksissa omasta kääntymyksestä liikutaan pikemminkin oman ikäpolven ja oman ikäpolviliikkeen sisällä. Nämä havainnot yhtyvät johdonmukaisesti siihen, mitä Kimmo Rentola (1990) on esittänyt nuortaistolaisen liikkeen synnystä.

Kertomusmonopolin syntyä ja vakiintumista tarkastellaan korostetun paikallisesta, periferisestä näkökulmasta. Kun suurin osa haastatelluista on

entisiä tamperelaisia aktivisteja, korostuu helsinkiläisen keskuksen ja paikallisen kehityksen erilaisuus. Seuraavassa vaiheessa ero näkyy paikallisen keskuksen ja erillisten osastojen välisinä näkökulmaeroina. Näin keskukselta lähtevä homogeenisoiva puhe törmää laidoilla kaiken aikaa syntyviin omiin kertomuksiin. Paikallisuuden korostaminen tuo helpommin esiin niitä kehityskulkuja, jotka eivät jatkuineet eivätkä toteutuneet.

Lopulta, arvioitaessa nyt jälkiarvioita, kaikkien hastateltavien halukkuutta puhua, kirjallisia ja elokuvallisia tunnustuksia, tilityksiä ja niistä käytyjä kiihkeitä keskusteluja havaitaan, että niitä on mahdoton ymmärtää ilman opiskelijaliikkeen yritystä monopolisoida oma kertomuksensa ja se ääni, jolla liikkeestä voi puhua. Kumpaakin kertomustyyppejä on kuunneltava, jotta voitaisiin taas kertoa asiat toisin.

LÄHTEET

- von Bonsdorf, Johan, *Kun Vanha vallattiin*. Tammi, Helsinki 1986.
- Bourdieu, Pierre, »The Biographical Illusion». Working papers and proceedings of the center for psychological studies. No. 14. Ed. by R. J. Parmentier & Greg Urban. Center for Psychosocial Studies, Chicago, Ill. 1987.
- Bruner, Jerome, »Life as Narrative». *Social Research*, vol. 54, No. 1, pp. 11-32. (Spring 1987)
- Burgos, Martine, *Life Stories, Narrativity, and the Search for the Self*. Nykyykkulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 9, University of Jyväskylä, 1988.
- Carr, David, *Time, Narrative, and History*. Indiana University Press, Bloomington/Indianapolis 1986.
- Cavarero, Adriana, »Epäilevä emansipaatio». Suom. Tuija Parvikko, *Politiikka* 4, 1989.
- Cederstöm, Kanerva — Tanner, Riikka, »Taistolaisilla oli parhaat bileet.» *Haastattelu, Helsingin Sanomat* 2. 4. 1988.
- Giddens, Anthony, *Yhteiskuntateorian keskeisiä kysymyksiä*. Otava, Keuruu 1984.
- Hirsch, Joachim — Roth, Roland, »'Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden' yhteiskunnallinen perusta ja näköalat». *Politiikka* 1, 1981.
- Hynynen, Pertti, »Suomi: Oireiden tarkastelua». Teoksessa Pertti Hynynen (toim.): *Opiskelijavalta*. Tammi, Helsinki 1970.
- Hyvärinen, Matti, *Alussa oli liike*. Vastapaino, Jyväskylä 1985.
- Hyvärinen, Matti, *The Problematic »Auto» in Political Biography*. Paper presented in the 1990 Bochum Joint Sessions of Workshops, ECPR, Workshop on »Political Biography», 2—7, April, 1990(a).
- Hyvärinen, Matti, »Isännät ja isäntien varjot». *Politiikka* 3, 1990(b).
- Hyvärinen, Matti, »Opiskelijaliike ja poliittinen puhe Suomessa». *Julkaisematon käsikirjoitus*, 1990(c).
- Kanerva, Jukka, *Puolueöykkäroinnista sivistyshumokseen*. SYL-julkaisu 7, 1986.
- Kinnunen, Arne, *Kertomuksen opissa*. Avoimen maailman hahmotuksesta. WSOY, Porvoo 1989.
- Koselleck, Reinhart, *Vergangene Zukunft. Zur Semantik Geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp, Frankfurt a/M 1979.
- Lejeune, Philippe, *On Autobiography. Theory and History of Literature*, Vol. 52. University of Minnesota Press, Minneapolis 1989.
- Linsiö, Timo, »Ylioppilaat lakkoilemassa». *Soihtu* 1, 1970, 15—17.
- Lytard, Jean-Francois, *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino, Jyväskylä 1985.
- Paakkunainen, Kari, »Cederstöm ja Tanner politiikkaa hautaamassa?» *Uudistuva ihmiskunta* 1, 1988.
- Palonen, Kari, *Sanan saivartelua*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta, *Julkaisusarja* 25, Jyväskylä 1988.
- Perelman, Chaim — Olbrechts-Tyteca, Lucie, *The New Rhetoric. A Treatise of Argumentation*. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana 1971.
- Piccone, Paul, »Reinterpreting 1968: Mythology on the Make». *Telos* 77, Fall 1988, p. 7—43.
- Rammstedt, Ottheim, *Soziale Bewegung*. Suhrkamp, Frankfurt a/M 1978.
- Raschke, Joachim, *Soziale Bewegungen*. Campus, Frankfurt/New York 1985.
- Rentola, Kimmo, *Nuortistolaisen liikkeen organisointuminen Suomessa 1967—71*. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- Ricoeur, Paul, »Narrative Time». Teoksessa W.J.T. Mitchell (ed.): *On Narrative*. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1980.
- Ricoeur, Paul, *Time and narrative I*. Transl. Kathleen McLaughlin and David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago 1984.
- Ricoeur, Paul, *Time and narrative II*. Transl. Kathleen McLaughlin and David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago 1985.
- Salmén, Leif, *Talvinen yksinpuhelu*. Suom. Rauno Ekholm. Tammi, Helsinki 1987.
- Sayres, Sohny (ym. toim.), *The 60s Without Apology*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1984.
- Shapiro, Michael, *The Politics of Representation. Writing Practices in Biography, Photography, and Policy Analysis*. The University of Wisconsin Press, Madison 1988.
- SOL Demokratian ja tieteen puolesta imperialismia vastaan! Sosialistisen Opiskelijaliiton 8. liittokokous 15.—16. 4.-72. Sosialistinen Opiskelijaliitto, Helsinki 1972.
- SOL SOL:n Taisteluhjelma Suomen opiskelijoille. Helsinki 1973.
- SOL Säännöt ja periaateohjelma. Helsinki 1976 (1971).
- TAMY Rauhan, demokratian ja yhteiskunnallisen edistyspuolesta. TAMY:n hallitusohjelma 1975.
- Tilly, Charles, »Social Movements, Old and New.» *Research in Social Movements, Conflicts and Change*, Vol. 10, p. 1—18. JAI Press, 1988.
- Tirkkonen, Jarko, *Lenin-sedän salattu seksismi*. *Haastattelu, Ydin* 3/1988.